

آشنایی با انواع مطالعات تحقیقاتی در علوم رفتاری سلامت  
گروه هدف این کتاب: دانشجویان، محققان و فارغ التحصیلان رشته های مختلف علوم پزشکی،  
روان شناسی و علوم تربیتی می باشد.

نویسندگان

دکتر علی طالع

فوق تخصص غدد درون ریز و متابولیسم کودکان، پژوهشگر مرکز تحقیقات اختلالات متابولیک،  
پژوهشکده علوم سلولی - مولکولی غدد و متابولیسم، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم،

دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر حسن خانی

پزشک عمومی، درمانده، در هداشت شهرستان بجنورد، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی

آمنه قربانی

کارشناس ارشد شیمی، کارمند سازمان غذا و دارو، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی

لییه زنده دل

کارشناسی ارشد فیزیولوژی و اصلاح، دارویی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیروان

حمید رضا حاج طالبی

دانشجوی دکتری داروسازی، کمیته تحقیقات دانش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد

مریم عربی

کارشناس آمار و محقق

زیر نظر

دکتر مریم رزاقی آذر

فوق تخصص غدد درون ریز و متابولیسم کودکان، استاد دانشگاه علوم پزشکی ایران  
رئیس بخش غدد بیمارستان کودکان حضرت علی اصغر (ع) دانشگاه علوم پزشکی ایران،

رئیس مرکز تحقیقات اختلالات متابولیک، پژوهشکده علوم سلولی - مولکولی

غدد و متابولیسم، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی تهران

عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با انواع مطالعات تحقیقاتی در علوم رفتاری سلامت/ نویسندگان  
علی طالع ... [ و دیگران ]؛ زیر نظر مریم رزاقی آذر .  
مشخصات نشر: قایمشهر: نشر ونداد، ۱۳۹۵ .  
مشخصات ظاهری: ۶۷ ص: مصور، جدول، نمودار .  
شابک: ۵-۴۱-۷۰۱۸-۶۰۰-۹۷۸-۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیپا  
یادداشت: نویسندگان علی طالع، حسن خانی، آمنه قربانی، طیبه زنده دل، حمیدرضا  
حاج طالبی، مریم عربی.  
یادداشت: این کتاب با مشارکت و تاییدیه علمی مرکز تحقیقات اختلالات متابولیک، پژوهشگاه  
علوم سلولی - مولکولی غدد و متابولیسم، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم دانشگاه علوم پزشکی  
تهران منتشر شده است.

موضوع: سلامت پرور - تحقیق - روش شناسی  
موضوع: Health promotion-- Research-- Methodology  
موضوع: بهداشت - مدیریت - تحقیق - روش شناسی  
موضوع: Health services administration -- Research -- Methodology  
شناسه افزوده: طالع، علی، ۱۳۴۸ -  
شناسه افزوده: رزاقی آذر، مریم، ۱۳۲۸ -  
رده بندی کنگره: RA۴۲۷/۸/۵ ۱۳۹۵  
رده بندی دیویی: ۶۱۰/۷۲  
شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۵۸۸۱۸

#### نویسندگان

دکتر علی طالع، دکتر حسن خانی، آمنه قربانی  
طیبه زنده دل، حمیدرضا حاج طالبی، مریم رزاقی آذر

#### چاپ و نشر

انتشارات ونداد

#### صفحه آرای و طراحی جلد

کریم علیزاده

#### شمارگان

۱۰۰۰

#### قیمت:

۲۰۰۰ تومان

#### شابک:

۵-۴۱-۷۰۱۸-۶۰۰-۹۷۸

این کتاب با مشارکت و تاییدیه علمی مرکز تحقیقات اختلالات متابولیک،  
پژوهشگاه علوم سلولی - مولکولی غدد و متابولیسم، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی  
تهران منتشر شده است. کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به انتشارات ونداد می باشد.

#### آدرس

استان مازندران، قائم شهر، مجتمع تجاری الماس، واحد ۸۳، انتشارات ونداد

تلفکس: ۰۱۱۴۲۲۷۶۶۸۸

## پیشگفتار

در طب امروز مسئله پژوهش بسیار قابل توجه است. بخصوص طب مبتنی بر شواهد هر روز اهمیت بیشتری از تجربیات شخصی پیدا می کند. بر اساس تحقیقاتی که انجام می شود هر روز مطالب علمی تغییر می کند و روش های تشخیصی و درمان های جدیدی به منصه ظهور می رسد. بنابراین کسانی که در تولید علم نقش دارند مثل اساتید دانشگاهها، دانشجویان، دارنده های دکترای علوم پزشکی و علوم پایه باید به اصل و مبانی پژوهش آگاه باشند. انواع مطالعات پژوهشی در حوزه سلامت را بشناسند. درست است که متخصص آمار در هر تحقیق رل مهمی را بعهده دارد ولی پژوهشگر هم باید با آیفای آمار آشنا باشد و بتواند قسمت های ابتدائی آن را انجام داده و مفهوم آن را بفهمد. چگونه داده های صحیح را جمع آوری کند، چطور از نرم افزارهای مخصوص استفاده شود، حجم نمونه را چگونه تعیین کند. حال که تحقیق انجام شد چگونه آنرا منتشر کند. استفاده از اصول مرجع نگاری الکترونیک کار نویسنده را بسیار سهل تر خواهد کرد. بر این اساس شش کتاب در مورد آشنائی با مبانی تحقیق به رشته تحریر در آمده است و نویسندگان آن نهایت کوشش خود را برای روشن کردن آسان و عملی مطالب بنویس داده اند. ضمن تشکر از آنها مطالعه این کتاب ها را به علاقه مندان و ذینفعان توصیه می کنیم.

## دکتر مریم رزاقی آذر

فوق تخصص غدد درون ریز و متابولیسم کودکان، استاد دانشگاه علوم پزشکی ایران، رئیس بخش غدد بیمارستان کودکان حضرت علی اصغر (ع) دانشگاه علوم پزشکی ایران، رئیس مرکز تحقیقات اختلالات متابولیک، پژوهشکده علوم سلولی - مولکولی غدد و متابولیسم، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی تهران

## پیشگفتار

## به نام او که شفا دهنده است

جهان در حال گذر است و سلامتی یکی از بزرگترین نعمت های الهی و نیاز همیشگی و ثابت انسان است. در هر جامعه ای، انسان سالم است که محور توسعه پایدار است. برای ارتقای سلامت تنها وجود منابع انسانی تخصصی و تجهیزات مناسب کافی نیست و توانمندسازی انسانها برای مراقبت از خود است که نقش تعیین کننده و اصلی را دارد. مراقبت های بهداشتی اولیه همواره می تواند بعنوان یک استراتژی کارساز برای ارتقای سلامت جامع مردم مشروط بر آنکه مقتضیات گذر زمان را از قبیل گذر دموگرافیک و گذر اپیدمیولوژیک مورد توجه قرار دهد. تحقیق و پژوهش ما را به نیازها و مسائل مرتبط با سلامت در هر زمان و مکانی آگاه می سازد و ما می توانیم با برنامه ریزی مبتنی بر نتایج پژوهش، به ارتقای سلامت نائل شویم.

برای تحقیق باید با شیوه علمی و صحیح آن آشنا شویم. این کتاب به منظور آشنایی همه علاقه مندان عرصه سلامت با شیوه های تحقیق و پژوهش تهیه و تدوین گردیده است. امیدواریم مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

گروه مولفین

## فهرست مطالب

| نام فصول                                              | صفحه |
|-------------------------------------------------------|------|
| مقدمه                                                 | ۱۱   |
| نمودار انواع مطالعات                                  | ۱۳   |
| فصل اول                                               | ۱۵   |
| مطالعات کیفی                                          | ۱۷   |
| نمونه هایی از مطالعات کیفی                            | ۱۸   |
| چرا به مطالعات کیفی نیاز است؟                         | ۱۸   |
| ابزارهای متداول مورد استفاده در تحقیق کیفی            | ۱۹   |
| • مشاهده                                              | ۱۹   |
| • مصاحبه                                              | ۲۰   |
| • اسناد و مدارک                                       | ۲۱   |
| اخلاق در مطالعات کیفی                                 | ۲۱   |
| • رضایت نامه                                          | ۲۳   |
| • محرمانه بودن و گمنامی                               | ۲۴   |
| • ملاحظات اخلاقی در مورد ارتباط پژوهشگر و تحقیق کننده | ۲۴   |
| خصوصیات مطالعات کیفی                                  | ۲۵   |

|    |                          |
|----|--------------------------|
| ۲۷ | فصل دوم                  |
| ۲۹ | مطالعات کمی              |
| ۲۹ | مثال هایی از مطالعات کمی |
| ۳۰ | مطالعات مشاهده ای        |
| ۳۰ | مطالعات توصیفی           |
| ۳۱ | گزارش مورد               |
| ۳۱ | گزارش موارد              |
| ۳۲ | کاربردها                 |
| ۳۲ | خصوصیات                  |
| ۳۲ | مطالعه بوم شناختی        |
| ۳۳ | مطالعه مقطعی             |
| ۳۷ | کاربردها                 |
| ۳۷ | خصوصیات                  |
| ۳۸ | فرا تحلیل                |
| ۳۸ | مطالعه مورد - شاهد       |
| ۴۰ | گروه های مورد - شاهد     |
| ۴۰ | تعریف گروه مورد          |

|    |                                      |
|----|--------------------------------------|
| ۴۰ | موارد جدید یا موارد موجود            |
| ۴۱ | شدت پیامد                            |
| ۴۲ | تعریف گروه شاهد                      |
| ۴۳ | کاربردها                             |
| ۴۳ | خصوصیات                              |
| ۴۳ | مزایا و معایب مطالعات مورد - شاهدی   |
| ۴۴ | مطالعه همگروهی                       |
| ۴۹ | مطالعات مدخلی                        |
| ۵۱ | کارآزمایی بالینی                     |
| ۵۲ | کارآزمایی میدانی                     |
| ۵۲ | کارآزمایی اجتماعی                    |
| ۵۳ | انواع طرح ها در کارآزمایی های بالینی |
| ۵۳ | کارآزمایی بالینی شاهددار تصادفی      |
| ۵۳ | کارآزمایی بالینی متقاطع              |
| ۵۴ | کارآزمایی بالینی یک سو کور           |
| ۵۴ | کارآزمایی بالینی دو سو کور           |
| ۵۴ | کارآزمایی بالینی شاهددار جور شده     |

|    |                                        |
|----|----------------------------------------|
| ۵۵ | کارآزمایی بالینی مستمر                 |
| ۵۵ | کارآزمایی بالینی قبل و بعد             |
| ۵۶ | کارآزمایی بالینی با طرح فاکتوریل       |
| ۵۶ | کارآزمایی بالینی با طرح آداپته         |
| ۵۶ | کارآزمایی بالینی بدون شاهد             |
| ۵۸ | مقایسه مطالعات کمی و کیفی              |
| ۵۹ | خلاصه ای از روش های مختلف مطالعات کیفی |
| ۶۱ | کیفیت در مطالعات کیفی                  |
| ۶۵ | منابع و مراجع                          |

پای هر علمی، روش شناخت آن است و اعتبار از ارزش قوانین هر علمی، به روش شناختی مبتنی است که در آن علم به کار می رود. واژه Research در لغت به معنای پژوهش، تحقیق، کند و کاو، تجسس و کاوش است.

صحبت از روش ها در تحقیق، یکی از مباحث مهم متدولوژیک است. با توجه به متعدد و متکثر شدن دانش ها و شاخه شاخه شدن علوم، در طی این سال ها و قرون، روش های تحقیق نیز مسیر پر فراز و نشیبی طی نموده اند. برخی از این روش ها در آغاز، دایره مدار شیوه های سنتی و اسناد و کتابخانه ای بوده اند که در طول زمان، متحول و منظور گشته اند و سپس روش های نوین، به ویژه در قرون پانزدهم و شانزدهم، همراه با تحولات دنیای پیرامون، پیدا شدند که مبنای کار آن ها، آزمایش و تجربه بود. در اکثر موارد انجام تحقیقات اطلاعات مورد نیاز برای اخذ تصمیم مناسب را در اختیار تصمیم گیرندگان و مسئولین قرار می دهد. در یک جامعه و برای پیشبرد یک هدف بهداشتی، تصمیم گیری هایی که بر مبنای اطلاعات غیر مطمئن یا بدون استفاده از اطلاعات یا بر مبنای فرض به عمل آید، نتایجی غیر واقعی داشته و اغلب موجب می گردد که سیاست ها و برنامه های نامناسبی استفاده شود که نتایج نامطلوب آن ها پس از به کارگیری ظاهر می شود.

در علوم مختلف، با تقسیم بندی های مختلفی از جهت روشی رو به رو هستیم. مطالعات حوزه سلامت را می توان به صورت های مختلف طبقه بندی کرد. برای مثال می توان آن ها را به دو گروه مطالعات کمی در مقابل کیفی، یا کاربردی در مقابل بنیادی یا توصیفی در برابر تحلیلی

و یا مشاهده ای در برابر مداخله ای یا تجربی طبقه بندی کرد. گاهی نیز براساس طراحی مطالعه، آن ها را به پنج گروه اصلی بوم شناختی، مقطعی، مورد - شاهدهی، تجربی، و همگروهی طبقه بندی می نمایند. در انتخاب روش مناسب برای مطالعه، باید به سه نکته اساسی هدف مطالعه، قابلیت انجام مطالعه و اعتبار مطالعه، توجه داشت.

هدف مطالعه ای تواند اندازه گیری رخدادها، تعیین ارتباط بین عوامل خطرزا و بیماری یا پیامد مورد نظر، تعیین وضعیت بیماری در یک جمعیت، یا مطالعه ریسک عامل ایجاد بیماری باشد. قابلیت انجام مطالعه شامل مواردی چون قابلیت دسترسی به افراد مورد مطالعه، ابزار یا مواد مورد نیاز برای انجام مطالعه، و یا نیروی انسانی، زمان، و بودجه مورد نیاز برای انجام مطالعه باشد.

اعتبار مطالعه نیز عبارت است از اعتبار یافتن مطالعه با توجه به مقصورات و امکانات مطالعه تا چه حد برای ما اهمیت است. در این کتاب به معرفی متداول ترین روش های مطالعه می پردازیم.